

Uitwerking Nationaal Landschap De Gelderse Poort

1.	Werken aan uitzonderlijke landschapskwaliteit.....	1
2.	Het beleidskader.....	2
3.	Begrenzing van Nationaal Landschap De Gelderse Poort.....	4
4.	Kernkwaliteiten van De Gelderse Poort.....	6
5.	Autonome ontwikkelingen en kansen.....	8
6.	Behoud door ontwikkeling! Het uitvoeringsprogramma 2007- 2013.....	11
7.	Uitvoering.....	15
Bijlage1	Kaart begrenzing Nationaal Landschap De Gelderse Poort.....	16
Bijlage2	Rijksreactie.....	16
Bijlage3	Indicatoren.....	17
Bijlage 4	Voorbeeld uitvoeringsprogramma 2007 – 2013.....	18

1. **Werken aan uitzonderlijke landschapskwaliteit**

Nationaal Landschap biedt kansen voor de toekomst

Dat de Gelderse Poort bijzondere landschapskwaliteiten heeft wordt al geruime tijd erkend. Die erkenning komt van de mensen die er zelf wonen en werken, van bezoekers en van bestuurders van lokaal, regionaal, provinciaal en nationaal niveau. Een van de uitingen in het verleden daarvan is dat in het kader van de LNV-beleidsnotitie "Natuur voor mensen, mensen voor natuur" Groesbeek en de Ooijpolder in 2001, aangewezen zijn als proeftuin landschap, met als doel het landschap een kwaliteitsimpuls te geven. Dit project krijgt een vervolg als in 2003 de Proeftuin landelijke pilot Verkenning Groene Diensten (LNV) wordt.

De erkenning van het landschap komt ook terug in de Landschapsontwikkelingsplannen (LOP'S) die voor het gehele gebied zijn opgesteld. De gemeente Groesbeek, Millingen aan de Rijn en Ubbergen hebben voor de Ooijpolder samen met het bekken van Groesbeek een landschapsontwikkelingsplan opgesteld (2004). De gemeente Rijnwaarden en Lingewaard hebben ook allebei een vastgesteld LOP. Door de stadsregio Arnhem-Nijmegen is een Regionaal Plan 2005-2020 opgesteld. Het KAN zet in op het ontwikkelen van een regionaal netwerk van recreatieve routes, natuur- en landschapontwikkeling in nabijheid van de stad en het ontwikkelen van cultuurhistorische hotspots/zones.

De Streekcommissie Rivierengebied Oost heeft voor de periode tot 2015 een heldere gebiedsvisie "Het stadse land" opgesteld waarin het ambitieniveau van de Streekcommissies is weergegeven hierin is het landschap ook als thema opgenomen.

De provincie is blij met de aanwijzing in de Nota Ruimte van de Gelderse Poort als één van de zeven Nationale Landschappen in Gelderland! Een mooi landschap draagt bij aan een goed woonklimaat, een wervend werkklimaat en aan de ontwikkeling van recreatie en toerisme. Gelderland ziet in de aanwijzing van Nationale Landschappen een kans om gebieden met een hoge ruimtelijke kwaliteit en hoge landschap- en cultuurhistorische waarden te behouden en te versterken, ten behoeve van de inwoners van Gelderland, maar ook van die daarbuiten. Dat kan gebeuren door investeringen te doen in het landschap zelf, in de cultuurhistorie, in de toegankelijkheid en het beheer van het landschap. Een Nationaal Landschap is geen 'museumlandschap'. Economische functies in het landschap kunnen zich –binnen de grenzen van het ruimtelijk beleid- blijven ontwikkelen. Een mooi landschap heeft vitale functies nodig. "Behoud door ontwikkeling" is dan ook het uitgangspunt voor het ruimtelijk beleid in de Nationale Landschappen.

De provincie is verantwoordelijk voor de uitwerking van het beleid voor Nationale Landschappen. Het rijk heeft de provincie gevraagd om:

- de exacte begrenzing van de Nationale Landschappen vast te stellen;
- de kernkwaliteiten van ieder Nationaal Landschap uit te werken;
- een integraal uitvoeringsprogramma op te stellen voor ieder Nationaal Landschap.

Het uitvoeringsprogramma geeft aan welk type projecten er in het Nationaal Landschap kunnen worden uitgevoerd waarmee de kwaliteit van het landschap kan worden versterkt.

Er is rijksfinanciering beschikbaar om de kwaliteitsverbetering te realiseren.

Uitgangspunt hierbij is niet om uitgebreide nieuwe doelstellende documenten vast te stellen, maar om, vertrekkend vanuit bestaande documenten te komen tot een ambitieus en realistisch uitvoeringsprogramma dat bijdraagt aan behoud en versterking van de bekende kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap de Gelderse Poort.

Status en Procedure

De provincie Gelderland heeft een uitwerkingsplan voor het Nationaal Landschap de Gelderse Poort opgesteld in overleg met een projectgroep bestaande uit de gemeenten Groesbeek, Lingewaard, Rijnwaarden, Ubbergen, Millingen aan de Rijn, het KAN, het waterschap Rivierenland en een vertegenwoordiging van de Landinrichting Gelderse Poort Oost.

Het rapport dat voor u ligt is het concept Uitwerkingsplan Nationaal Landschap Gelderse Poort. Eind september 2006 is dit plan bestuurlijk besproken met de gemeenten en het waterschap. In oktober met de streekcommissie Rivierengebied Oost, en is er een informatieavond in het gebied gehouden voor inwoners en geïnteresseerden.

In maart 2007 is er een informatieve bijeenkomst gehouden voor de recreatieve sector.

Begin mei stellen Gedeputeerde Staten het plan voorlopig vast en vragen zij advies aan de Provinciale Commissie Fysieke Leefomgeving.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt het rijks- en provinciale beleid voor de Nationale Landschappen beschreven. In hoofdstuk 3 vindt u gedetailleerde begrenzing en de motivering. De kernkwaliteiten zijn uitgewerkt in hoofdstuk 4 en de autonome ontwikkelingen en kansen in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 worden de thema's uit het uitvoeringsprogramma behandeld. De uitvoering wordt, zover bekend, beschreven in hoofdstuk 7.

In bijlage bevat de rijksreactie en een voorbeeld van een uitvoeringsprogramma.

2. Het beleidskader

Het Nationaal Landschap in de Nota Ruimte

Het rijk omschrijft Nationale Landschappen als gebieden met internationaal zeldzame of unieke en nationaal kenmerkende landschapskwaliteiten en in samenhang daarmee bijzondere natuurlijke en recreatieve kwaliteiten. Het doel van de Nationale Landschappen is de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten te behouden, duurzaam te beheren en te versterken. In samenhang hiermee zal de toeristisch-recreatieve betekenis moeten toenemen.

Uitgangspunt hierbij is dat de gebieden zich sociaal-economisch moeten kunnen blijven ontwikkelen: 'Behoud door ontwikkeling'; dit houdt in dat er een ja-mits benadering geldt voor nieuwe ontwikkelingen (Nota Ruimte). Tevens mogen er geen grootschalige verstedelijkingslocaties, bedrijventerreinen en infrastructuur in de Nationale Landschappen worden ontwikkeld. Landschappelijke kwaliteiten zijn medesturend voor de wijze waarop gebiedsontwikkeling plaatsvindt

Nationaal Landschap en het Streekplan Gelderland 2005

Het ruimtelijk beleid in de Nationale Landschappen in Gelderland is verwoord in het Streekplan 2005. In deze paragraaf wordt dit beleid toegelicht voor twee onderdelen:

- a. hoe wordt omgegaan met ruimtelijke ontwikkelingen, zoals uitbreiding van bebouwing, infrastructuur e.d. in het landschap?
- b. Hoe gaat de provincie om met het migratiesaldo uit de Nota Ruimte?

a. Ruimtelijke ontwikkelingen

De provincie heeft in het Streekplan Gelderland 2005 'Waardevolle Landschappen' aangewezen die deels overlappen met de Nationale Landschappen; Ooijpolder/Rijnstrangen en de Stuwwal van Nijmegen/bekken van Groesbeek zijn zulke Waardevol landschappen. In lijn met de Nota Ruimte geeft

het streekplan een 'ja mits'-benadering voor ruimtelijke ontwikkelingen, die inhoudt dat ontwikkelingen mogelijk zijn mits de kernkwaliteiten worden behouden of versterkt. De kernkwaliteiten van de Waardevolle landschappen zijn door het college van Gedeputeerde Staten van Gelderland uitgewerkt in de Streekplanuitwerking Kernkwaliteiten Waardevol landschap (GS 16 mei 2006). Zie verderop onder 'Kernkwaliteiten'.

De provincie zal in het kader van Nationale Landschappen, ook Ooijpolder/Rijnstrangen en de Stuwwal van Nijmegen/bekken van Groesbeek, geen nieuw ruimtelijk beleid vaststellen; het ruimtelijk beleid dat in het streekplan is gegeven, blijft ongewijzigd. Zoals de Nota Ruimte vraagt, zal er wel een streekplanuitwerking komen. Die zal zich echter richten op de programmering en in relatie daarmee op de begrenzing (programmagrafs).

In het Nationaal Landschap de Gelderse Poort zijn enige stroken buitendijks langs de dijken in de gemeente Lingewaard en de uiterwaard Hondsbroekse Pley (gemeente Westervoort) opgenomen die in het Streekplan niet de status waardevol landschap hebben. In deze stroken wordt de toegankelijkheid wel versterkt c.q. landschap (wielen) hersteld. Het is niet nodig de kernkwaliteiten hiervoor uit te breiden. Het ja-mits beleid is hier strikt genomen niet van toepassing.

Toelichting

Streekplanuitwerking Kernkwaliteiten Waardevolle landschappen

Het ruimtelijk beleid voor waardevolle landschappen is: behouden en versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten. Voor waardevolle open gebieden geldt de grootschalige openheid als belangrijkste kernkwaliteit. Derhalve geldt dat ruimtelijke ingrepen die de openheid aantasten, zoals nieuwe bouwlocaties, niet zijn toegestaan. Ook kleine aantallen en kleinschalige vormen kunnen de waardevolle openheid aantasten. Voor overige ruimtelijke ingrepen in de waardevolle open gebieden geldt de nee-tenzij benadering. Dat wil zeggen dat de ruimtelijke ontwikkeling afhankelijk is van de bijdrage aan de landschapskwaliteit. Hierbij kan sprake zijn van compensatie op gebiedsniveau. Uitbreiding van agrarische bebouwing binnen of aansluitend op het bestaande bouwperceel is mogelijk. Een beeldkwaliteitsplan is bij omvangrijke uitbreiding vereist.

Voor waardevolle landschappen geldt: binnen de voorwaarde dat de kernkwaliteiten worden behouden en versterkt, en bij inachtneming van het beleid voor functieverandering in het buitengebied, een ja-mits benadering voor het toevoegen van nieuwe bouwlocaties en andere ruimtelijke ingrepen.

b. Migratiesaldo nul

Het rijk heeft in de Nota Ruimte opgenomen dat voor Nationale landschappen het migratiesaldo 0 geldt. Dit houdt in dat er in Nationale landschappen woningen mogen worden gebouwd voor de eigen bevolkingsaanwas. Het migratiesaldo, dat is het verschil tussen de verhuisbewegingen naar en vanuit het Nationaal Landschap, mag maximaal op nul uitkomen.

Het rijk vraagt de provincies met de gemeenten in Nationale Landschappen afspraken te maken over de omvang en locatie van de woningbouw in relatie tot dit migratiesaldo 0. Het rijk gaat daarbij dus ook van een regionale benadering uit, op het niveau van een Nationaal Landschap.

De provincie Gelderland heeft in het streekplan Gelderland 2005 en het Kwalitatief Woningbouwprogramma (KWP) de beleidslijnen vastgelegd voor wonen. Deze passen volledig binnen de benadering van het rijk om terughoudend te zijn met stedelijke functies in de Nationale landschappen. De provincie zal dan ook geen aanvullende afspraken met de gemeenten maken over woningbouw in Nationale Landschappen. De provincie hanteert derhalve geen migratiesaldo nul benadering in haar beleid.

Toelichting

Ruimte voor stedelijke functies

Bij het accommoderen van ruimte voor stedelijke functies spelen twee belangrijke principes een rol: bundeling en intensivering.

Bundeling houdt in dat een belangrijk deel van de woningbouw plaatsvindt in zogenaamde bundelingsgebieden van de stedelijke netwerken (KAN, WERV en Stedendriehoek) en in de regionale centra (Doetinchem, Harderwijk en Tiel).

Intensivering houdt in dat er binnen bestaand bebouwd gebied een netto toevoeging aan de woningvoorraad plaatsvindt.

Voorts mag er in beginsel in het hele buitengebied geen nieuwbouw plaatsvinden, waaronder in het zogenoemde groen-blauwe raamwerk; dat is de EHS, de waardevolle open landschappen en de (zoekgebieden voor) waterbergingsgebieden.

De provincie heeft met de WGR-regio's afspraken gemaakt over de omvang en aard van de woningbouw. Voorts geven de regio's in de vorm van zoekzones aan in welke gebieden zij voor de komende tien jaar uitbreiding voor woningbouw en bedrijventerreinen verwachten. De provincie beoordeelt de plannen voor de zoekzones op de uitgangspunten van het KWP en Streekplan en legt deze vast in een afzonderlijke streekplanuitwerking.

Daarmee kunnen de procedures die leiden tot uitvoering van de woningbouw worden vereenvoudigd.

Vrijkomende gebouwen in het buitengebied.

Ook voor functieverandering van vrijgekomen bebouwing in het buitengebied naar wonen is zuinig omgaan met de beschikbare ruimte uitgangspunt. In eerste instantie wordt uitgegaan van hergebruik en als dat niet kan mag na sloop vervangende nieuwbouw plaatsvinden. Binnen het beleidskader van het streekplan kunnen de WGR-regio's zelf een regionale beleidsinvulling opstellen die de provincie voor de betreffende regio kan vaststellen als afwijking van de gehanteerde normen uit het streekplan. Ook moet het beleid voor functieverandering passen binnen de uitgangspunten van het Kwalitatief woonprogramma. Dat betekent dat de nieuwe wooneenheden moeten voorzien in de regionale woonbehoefte en onderdeel zijn van het regionaal woonprogramma. De regionale invulling treedt na accordering door GS en vertaling in de bestemmingsplannen in de plaats van het Streekplanbeleid.

Hoe pakt dit ruimtelijk beleid voor wonen uit voor het migratiesaldo in Nationale Landschappen?

Gelderland verwacht dat er in de periode 2005-2015 sprake is van een licht positief migratiesaldo op provinciaal niveau. Omdat er bundeling in stedelijke netwerken en regionale centra en intensivering van bestaand bebouwd gebied wordt nagestreefd en in het buitengebied geen nieuwe bouwlocaties worden toegevoegd, is het onwaarschijnlijk dat het migratiesaldo 0 in Nationale Landschappen wordt overschreden. Bij de begrenzing is het dan wel belangrijk dat de bundelingsgebieden (van KAN, WERV, Stedendriehoek en regionale centra Tiel, Harderwijk en Doetinchem) en de zoekzones voor verstedelijking overwegend niet in het Nationaal Landschap liggen. De zoekzones voor stedelijke functies worden eind 2006 vastgelegd in een afzonderlijke streekplanuitwerking. De provincie zal haar ruimtelijke monitoring van stedelijke functies vooral richten op de mate waarin bundeling en intensivering worden gerealiseerd en vrijkomende gebouwen in het buitengebied adequaat worden hergebruikt.

3. Begrenzing van Nationaal Landschap De Gelderse Poort

In de Nota Ruimte is een globale begrenzing van de nationale landschappen opgenomen. De provincies is gevraagd deze begrenzing nader uit te werken.

Voor de nadere uitwerking van de begrenzing zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De globale begrenzing uit de Nota Ruimte
- De waardevolle landschappen uit het Streekplan
- Draagvlak
- Samenhang
- Kwaliteit
- Topografisch herkenbare grenzen

De globale begrenzing van het Nationaal Landschap de Gelderse Poort in de Nota Ruimte omvat de gemeenten Ubbergen, Millingen aan de Rijn, Rijnwaarden en Lingewaard.

De kernkwaliteiten die hiervoor door het Rijk beschreven worden zijn:

- kleinschalige openheid;
- het groene karakter;
- reliëf door oeverwallen en dijken

Op grond van deze kernkwaliteiten zou het gehele rivierengebied kunnen worden aangewezen. In dit gebied is vooral relatie tussen de stuwwal en het rivierengebied uniek en deze relatie vormt het argument om de provinciale waardevolle landschappen Ooijpolder/Rijnstrangen en de Stuwwal van Nijmegen/bekken van Groesbeek als basis te nemen voor de begrenzing.

De begrenzing omvat een uitbreiding van de begrenzing uit de Nota Ruimte met het waardevol landschap Stuwwal van Nijmegen/bekken van Groesbeek, enkele dijkzones in de gemeente Lingewaard en de Hondsbroekse Pleij in de gemeente Westervoort (zie kaart in Bijlage1).

Uitbreiding met Groesbeek/Heumen

Het Nationaal Landschap De Gelderse Poort is een uniek gebied in Europa. Dit kleinschalige rivierenlandschap wordt gekenmerkt door rivieren, stuwwallen, uiterwaarden, oeverwallen met dorpen en oude rivierlopen. Het varieert van zeer open tot besloten. Het is het gebied waar de Rijn ons land binnenstroomt en zich vertakt in Waal, Nederrijn en IJssel. De poort is ontstaan doordat de Rijn door

de stuwwal is gebroken. De hoge beboste stuwwallen en het lage rivierengebied hebben ieder hun eigen beleving en bieden fantastische vergezichten. Juist de combinatie van het open rivierengebied met zicht op de stuwwal en de lange zichtlijnen vanaf de stuwwal over de Ooijpolder naar Elten en vanuit het bekken van Groesbeek naar de stuwwal van Nijmegen en het Reichswald maken het gebied uniek.

Het Nationaal Landschap Gelderse Poort wordt in de Nota Ruimte gelokaliseerd als het gebied ten noorden en zuiden van de Waal (Ooijpolder en Duffelt) en het Rijnstrangengebied tot aan de grens. Dit gebied valt samen met het provinciaal waardevol landschap Ooijpolder/Rijnstrangen. Een uitbreiding van het gebied met het heuvellandschap van Groesbeek, het bosgebied van Berg en Dal en Heumensoord en het oude cultuurlandschap Elshof is landschappelijk gezien een logische keuze. Het wordt in het Streekplan beschouwd als één landschappelijke eenheid, en ook vanuit andere thema's goed te onderbouwen:

-Het is hetzelfde watersysteem

Het water dat op de stuwwal inrijgt, komt in het bekken van Groesbeek als kwel en in beken aan de oppervlakte en stroomt dan Duitsland in en vervolgens door de Ooijpolder met polderwater uit Duitsland (deels weer afkomstig van het Duitse deel van de stuwwal) naar het Hollands-Duits Gemaal aan de Waal bij Nijmegen.

-Er is een sterke landschappelijke relatie

Een van de meest karakteristieke beelden vanuit de lage delen van de Gelderse Poort is het zicht dat er op de donkere beboste stuwwallen is; dat hoort onlosmakelijk bij de Gelderse Poort. Andersom: zicht (plotselinge hoogteverschil) vanuit de stuwwallen op de rivierlaagten - karakteristieke beelden. Landschappelijk gezien vormen de verschillende bosgebieden (Heumensoord en de bossen van Groesbeek) een eenheid waar geen grenzen zichtbaar zijn.

-Recreatieve relaties

Van oudsher is hoog en laag verbonden via recreatie. Berg en Dal en Beek. Letterlijk: 't Hoog en 't Laag. Fietsen over dijk en stuwwal. Natuur genieten langs de rivier en in de hoger gelegen bossen.

-Ecologische relaties

Planten en dieren spelen op de aanwezigheid en overgang van hoog – laag. De plantenwereld kent enkele van zijn mooiste plekken door gradiënten en kwelsituaties. In de dierenwereld zijn tal van soorten die van de hoog-laag situaties gebruik maken. Om er enkele voorbeelden te noemen: reigers broeden op de Wylerberg en zoeken muizen, mollen, kikkers en visjes in de weilanden en watergangen van Ooijpolder en Duffelt (aansluitende Duitse deel van het polderland), ooievaars broeden in de polder en foerageren ook op de open binnenflanken van de stuwwal rond Groesbeek dassen graven hun burchten in de hoge wal en zoeken voedsel in het laag. Reeën vinden dekking in het bos maar komen graag grazen op de weilanden.

-Doorlopende grenzen naar Duitse kant

Over de rijksgrens kijkend, dan grenst de Gelderse Poort aan het rivieren- en stuwwallenlandschap in Nordrhein-Westfalen, met misschien wel 10.000 hectare Landschafts- und Naturschutzgebiet, met vergelijkbare kernkwaliteiten en waar dezelfde doelen worden nagestreefd als in een Nederlands Nationaal Landschap. Aansluiting op dit uitgestrekte rivieren- en stuwwallenlandschap biedt een unieke kans. Er zijn diverse initiatieven van overheden en maatschappelijke organisaties die de rijksgrensoverschrijdende kansen erkennen, zoals de robuuste ecologische verbindingzone Veluwe-Reichswald die door de Gelderse Poort is gedacht, de natuurontwikkeling langs de rivieren en het initiatief Ketelwald, dat beoogt om rijksgrensoverschrijdende uitwisseling van soorten te bevorderen, tussen de natuur op de stuwwallen en de riviervlakten van Rijn-Waal.

Het Heumensoord wordt daarbij in diverse projecten gezien als eenheid met de bosgebieden van Groesbeek die weer aansluiten op het Reichswald.

Bij bovenstaande inhoudelijke argumenten komt dat er vele maatschappelijke en overheidsinitiatieven zijn die al betrekking hebben op een groter gebied waarvan ook het heuvelland deel uitmaakt, bijvoorbeeld het gezamenlijke Landschapsontwikkelingsplan van de gemeenten Millingen, Ubbergen en Groesbeek, de vereniging voor Landschapsbeheer 'de Ploegdriever', de Stichting Landschap Ooijpolder-Groesbeek, de Stichting Terra Vita (landbouwstreekproducten) en de nauwe samenwerking tussen landbouworganisaties.

Lingewaard

Een andere aanvulling op de begrenzing is de wens van de gemeente Lingewaard om niet de grens op de dijk te leggen maar het dijkzonelandschap mee te nemen. In historisch opzicht is het meest verantwoord om bij de begrenzing van het nationaal landschap rekening te houden met het gegeven dat de rivierdijk in de geschiedenis regelmatig van plek verschuift. Hierdoor ontstonden er binnen- en buitendijks landschapelementen die tonen waar het landschap is gevormd door mens en water. De dijkzones horen bij het rivierenlandschap en maken daardoor onderdeel uit van het nationaal landschap.

Westervoort

Toevoegen van de uiterwaard Hondsbroekse Pley aan de Gelderse Poort is een wens die al lang leeft bij de gemeente. De kernkwaliteiten: gave gradiënten van kom – oeverwal – uiterwaard – rivier en dynamiek van de rivieren en open landschap zijn eveneens op dit gebied van toepassing. Recreatief gezien maken we hiermee de Gelderse Poort aan de westkant af. De herinrichting in het kader van Ruimte voor de rivier omvat naast natuurontwikkeling ook extensieve recreatie die gekoppeld is met de andere gebieden in de Gelderse Poort.

Gezien bovenstaande is het gerechtvaardigd om voor de begrenzing het gehele Waardevolle landschap Gelders Poort te nemen aangevuld met het gehele waardevolle landschap Stuwwal Nijmegen en Bekken van Groesbeek, enkele dijkzones in de gemeente Lingewaard en de Hondsbroekse Pley in Westervoort.
(zie kaart)

4. Kernkwaliteiten van De Gelderse Poort

De Nota Ruimte beschrijft De Gelderse Poort met de volgende kernkwaliteiten:

- kleinschalige openheid;
- het groene karakter;
- reliëf door oeverwallen en dijken

In het Streekplan Gelderland 2005 is door de provincie een uitgebreidere set aan kernkwaliteiten beschreven. Ze kunnen worden gezien als een uitwerking van de in de Nota Ruimte benoemde kwaliteiten.

De kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Gelderse Poort zijn in het Streekplan Gelderland 2005 onderverdeeld in een tweetal gebieden nl: De Ooijpolder en Rijnstrangen en Stuwwal Nijmegen en het bekken van Groesbeek. Per gebied zijn de kernkwaliteiten benoemd en uitgewerkt in de streekplanuitwerking 'Streekplanuitwerking Kernkwaliteiten Waardevolle landschappen' (vastgesteld in mei 2006).

Ooijpolder en Rijnstrangen

- **Gave gradiënten van kom – oeverwal – uiterwaard – rivier en dynamiek van de Rivieren.**
 - Kommen en oeverwallen zijn minder ontwikkeld dan verder westelijk in het rivierengebied; het gebied maakt deel uit van een stroomvlakte tussen de stuwwalrestanten van Montferland/Elten en Nijmegen-Kleef. De grootste open kom ligt in zeldzaam fraai contrast tegen de stuwwal bij Nijmegen-Ubbergen-Beek. De oeverwallen zijn relatief smal en klein, samenhangend met de zeer vele tracéwisselingen die de rivier hier heeft gekend.
 - De huidige bandijken (winterdijken) liggen grotendeels op oude tracés, herkenbaar aan de vele binnen- en buitengedijkte wielen, die veelal van hoge ouderdom zijn. Daar waar aan de rivierzijde nieuwe dijken zijn gebouwd, zijn de oude dijken als relict blijven liggen, bijvoorbeeld de Kerkdijk zuidoost van Ooij, de Kapitteldijk bij Leuth, Ooyse Dijk bij Oud Zevenaar. Verspreid door het gebied komen tal van oude dijken en kaden voor die veelal niet meer functioneel zijn, maar die spreken van de strijd tegen het rivierwater.
- **Overwegend open landschap met in de kom afwisseling van weidebouw, oude strangen en kleiputten met ooibos; oeverwal afwisselend open en kleinschalig met afwisseling van bouwland, grasland, boomgaard.**
 - Complexen van strangen (oude rivierarmen) komen voor ten noorden van het splitsingspunt van Rijn en Waal: Rijnstrangen. Bij deze strangen hoort opvallend microreliëf parallel aan de

voormalige stroombeddingen. Elders komen ook oude rivierarmen voor, maar dan niet in complexvorm.

- Kleiputten zijn overblijfselen van 150 jaar winning voor de baksteenindustrie. Voormalige steenfabrieksterreinen zijn niet ver dan de grote putten verwijderd gelegen aan de rivier. Grote complexen liggen in Groenlanden, de Kekerdomsche Waard en de Lobberdensche Waarden.
- Nabij de Duitse grens komt een heggenlandschap voor dat aansluit bij het oude cultuurlandschap van de Duffelt aan gene zijde.
- **Cultuurhistorische kwaliteiten verweven in het landschap, zoals talrijke historische boerderijen, plaatselijk op terpen, en relictten van de IJssellinie.**
- **Bebouwing overwegend geconcentreerd in dorpen en (dijk)linten.**
- De strijd tegen en het leven met het rivierwater heeft zeer hoge cultuurhistorische kwaliteiten opgeleverd: dijken met wielen, kaden, binnendijkse afwateringsstelsels, bebouwing op hogere plaatsen.
- Bewoning is van oudsher gebonden aan hogere, voor het rivierwater relatief veilige plaatsen. Dorpen en gehuchten op oeverwallen (vele), pleistocene zandopduikingen (donk van Persingen), boerderijen op terpen, hier 'pollen' geheten. Bewoning langs de dijken bestaat uit voormalige boerderijen, vooral kleinere, en voormalige steenfabriekswoningen. Steenfabriekswoningen zijn in veel gevallen in kleine en grotere complexen gebouwd door de fabrikanten. De eigenlijke steenfabrieksterreinen zijn karakteristieke in de uiterwaard verhoogde terreinen, de meeste al relict, een enkele nog met productiebedrijf.
- Uit de Koude Oorlog stamt de IJssellinie die relictten heeft achtergelaten in de Bemmelsche Waarden (defensiedijk) en de Ooijpolder (defensiedijk, inundatievlakte, hospitaal- en commandobunkers, ingegraven Shermantanks) en een inlaatwerk bij Westervoort.
- **Vrij uitzicht vanaf de dijk over het binnendijkse landschap en naar de stuwwallen van Nijmegen en Montferland.**
- **Sterk contrast met besloten stuwwal**
- **Rust, ruimte, donkerte**
- Het gebied is een oase van rust, ruimte en donkerte temidden van een steeds verder verstedelijkende omgeving: aan de noordkant de reeks van sterk uitgegroeide kernen Arnhem-Westervoort-Duiven-Zevenaar-Didam, west Arnhem-Huissen-Bemmel, zuidwest Nijmegen.
- Aan de oost- en zuidkant sluit deze oase aan bij het Duitse rivierenlandschap dat dezelfde kwaliteiten van rust, ruimte en donkerte kent.

Stuwwal Nijmegen / bekken Groesbeek

- **Binnen de hoefijzervormige stuwwal ligt het open bekken van Groesbeek met grotendeels weidegrond, vochtige laagtes en beekjes.**
- De hoofdstructuur van het landschap bestaat uit de stuwwal (hoog, droog, zandig) en het bekken (laag, nat, zand en veen, overwegend grasland). Bewoning vond van oudsher aan de hogere randen plaats.
- In het bekken komt een kenmerkend patroon van wegen en waterlopen voor, bestaande uit de al vroeg vergraven natuurlijke beken Groesbeek en Leigraaf en grotendeels in de 19^e eeuw gegraven andere watergangen en (onverharde) ontsluitingsweggetjes.
- Van de vochtige laagtes is het belangrijkste deel het natuurgebied De Bruuk met omgeving, waar water uit de omringende stuwwallen opkwelt.
- **Reliëfrijke stuwwal met gesloten boslandschap, markante steile flanken met bronbeekjes en scherpe overgangen naar open landbouwgebieden op de flanken.**
- De stuwwaltoppen zijn vrijwel overal bebost, de binnenflanken (deels met löss) bestaan uit een grootschalige mengeling van landbouwgrond en bos. De buitenflank aan de noordkant bij Berg en Dal en Beek bestaat uit een steile helling die is ontstaan doordat de Rijn de stuwwal daar heeft ondergraven. Bij Berg en Dal en Beek komen bronbeekjes, sprengenbeekjes en sprengputten voor. Een deel daarvan is hoogstwaarschijnlijk van Romeinse oorsprong (Kerstendal, Louisendal, Watermeerwijk, diverse aardwerken). Verspreid komt ook elders sprengwater op en aan de stuwwal voor.

- Door de wal zijn kort na de opstuwing lange smeltwaterdalen ontstaan zoals de Meerwijkselaan, Kraaiendal en Hoenderdal. Later zijn in de flanken door bronerosie en bodemverschuivingen kortere en deels steilere dalen ontstaan. Vooral in landbouwgebied zijn de steilere dalen kwetsbaar.
- Een deel van het boslandschap ligt op de licht glooiende spoelzandwaaiers aan de uiteinden van de smeltwaterdalen (Heumensoord en Maldens Vlak). Hier ligt naast bos ook heide. Verder naar het westen ligt in de invloedssfeer van de Maas het kleinschalige gebied van de Elshof.
- **Waardevolle open essen en andere open landbouwgebieden**
 - Aan de randen van het bekken, op de overgang naar hogere gronden, bij de Middeleeuwse nederzettingen, liggen oude bouwlanden, met name tussen Groesbeek en Kranenburg, op de Plak en op de Grafwegen. Tussen Nijmegen en Malden liggen op de Elshof ook oude bouwlanden.
 - Hoger op de flanken van de stuwwal ligt open landbouwgrond die een jongere ontginning heeft gekend. Het gaat hierbij om de gebieden tussen Zevenheuvelenweg en Wylerbaan, tussen Wylerbaan en de spoorlijn, Klein Amerika en de St. Jans- en St. Maartensberg. Bij de natuurontwikkeling op Jans- en Maartensberg is behoud van vergezichten een randvoorwaarde.
 - Zowel de eigenlijke essen als de jongere open gronden zijn markant als open gebieden in contrast met de aanliggende bosgebieden en uitgegroeide kernen.
- **Lange zichtlijnen vanuit bekken naar omringende stuwwallen en vanaf stuwwal naar het rivierdal van Rijn en Waal**
- **Bebouwing geconcentreerd in dorpen en buurtschappen en langs radiale wegen vanuit Groesbeek; stuwwal met weinig bebouwing**
 - De bebouwing in het reliëfrijke noordelijke deel (bij Heilig Landstichting, in Berg en Dal en Beek) heeft het karakter van luxe wonen in een park- en bosrijke omgeving, deels landgoedachtig. Dit karakter ontbreekt geheel of grotendeels bij de bebouwing in de kernen Groesbeek, Breedeweg en De Horst en langs de radiale wegen vanuit Groesbeek.
- **Sterk contrast tussen besloten stuwwal en open bekken en open rivierenlandschap.**
- **De relatie tussen de stuwwal en rivierenlandschap**

Deze kernkwaliteit is toegevoegd door de projectgroep en is aansluitend bij de bovengenoemde kernkwaliteiten omdat dit het unieke karakter van dit gebied weerspiegelt. Juist het zicht op de stuwwal vanuit het rivierenlandschap en omgekeerd het uitzicht vanaf de stuwwal maakt dit gebied speciaal en uniek in Nederland.

5. Autonome ontwikkelingen en kansen

In dit hoofdstuk worden op verschillende thema's autonome ontwikkelingen beschreven die kernkwaliteiten bedreigen, zoals aantasting van de gave afwisseling tussen kom-oeverwal-uiteerwaard en rivier door allerlei vormen van verstedelijking en veranderingen in de agrarische sector. Deze autonome ontwikkelingen bieden ook kansen om het landschap te behouden door gerichte ontwikkelingen.

- **Verstedelijking en landschap**

Autonome ontwikkelingen op het gebied van verstedelijking hebben grote impact op de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Gelderse Poort. Nieuwe woningbouwlocaties in komgebieden verminderen de herkenbaarheid van de gradiënten kom-oeverwal in het rivierenlandschap. Daarnaast zal verdergaande verdichting van de oude bebouwingslinten het gevaar in zich hebben dat dorpen aan elkaar dreigen te groeien. Openheid en het zicht op de stuwwal kunnen hierdoor verdwijnen. De lange zichtlijnen vanaf de stuwwal over de Ooijpolder naar Elten en vanuit het bekken van Groesbeek naar de stuwwal van Nijmegen en het Reichswald zijn het waard om te behouden. In het bekken van Groesbeek is verspreide verstening ongewenst.

Kleine verstedelijking in het buitengebied, door het ontstaan van nevenfuncties zoals maneges, paardenstallen ed. leidt tot verrommeling en vervlakking van het landschap.

Door toename van verstedelijking komt de kernkwaliteit: rust, ruimte, donkerte onder druk te staan.

De opgave is om de verstedelijking te geleiden zodat een betere inpassing in het landschap ontstaat en de identiteiten die het gebied zo uniek maken niet verloren gaan. Gedacht kan worden aan

organisch laten groeien van dorpen, het landschappelijk inpassen van nieuwe uitbreidingswijken en het minimaliseren van visuele verstoring van steen- en betonfabrieken in de uiterwaarden. Het toevoegen en behouden van karakteristieke landschapselementen kunnen hieraan bijdragen. Nieuwe ontwikkelingen bieden een kans om een te bijdrage leveren aan het versterken van de kernkwaliteiten. Het gaat om benutten van kansen door bij ruimtelijke activiteiten bestaande landschappelijke kwaliteiten en structuren te versterken of nieuwe te realiseren. Aandacht voor het behoud van 'donkerte' is belangrijk omdat dit ook als een waarde voor dit gebied wordt beschouwd. Het provinciaal landschapsboek kan bij deze zaken als inspiratiebron worden gebruikt.

- Grootschalige infrastructuur en landschap

Nieuwe infrastructuur zoals de A15 en de Betuwelijn onderbreken de landschappelijke samenhang van oeverwal en komgebied en vormen daarmee een bedreiging. Daarbij kan genoemd worden dat het een autonoom proces is dat gebieden langs infrastructuur vollopen met bedrijfsontwikkelingen of woongebieden. Voor cultuurhistorie is dit proces ook een bedreiging als geen rekening wordt gehouden met omgevingskwaliteiten. Kansen voor het landschap bestaan eruit om nieuwe en bestaande infrastructurele projecten landschappelijk (bij reconstructie of beheer en onderhoud) in te passen en rekening te houden met cultuurhistorische relicten.

- Landbouw en landschap

De grondgebonden landbouw is en blijft ook in de toekomst een beeldbepalende factor voor het Nationaal Landschap. Door schaalvergroting zal het aantal bedrijven zal verder afnemen. Daarentegen zal door verbreding de variatie in bedrijfstypen toenemen en zal de bedrijfsomvang van de resterende bedrijven toenemen. De afname van het aantal boeren maakt het beheer van het landschap problematisch. Belangrijk thema in het Nationaal Landschap is om mogelijkheden te scheppen dat de landbouw en andere grondgebruikers het waardevolle landschap kunnen blijven versterken en beheren. Door het stimuleren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer en verbreding en versterking van het economisch draagvlak van agrariërs. Speerpunten bij verbreding zijn streekproducten, biologische landbouw, groene en blauwe diensten, zorg en recreatie. Door de nabijheid van grote stedelijke concentraties zijn er goede mogelijkheden voor verbreding of specialisatie. Kansen liggen er op het gebied van recreatie en bijzondere producten en diensten die regionaal kunnen worden afgezet. Het plaatsen van gebouwen of aanleggen van beplantingen hiervoor kan echter wel invloed hebben op de herkenbaarheid van de gradiënten stuwwal-laagland en de kernkwaliteiten, inpassing in het landschap is een ontwerpogave.

- Waterbeheer en landschap

Water is een belangrijke stuwende kracht achter het ontstaan van het rivierenlandschap. Door technische mogelijkheden op het watergebied is het mogelijk om op niet-natuurlijke plaatsen wateren aan te leggen en op van nature "drassige laagten" te bouwen. Dit leidt tot vervaging van de karakteristiek kom-oeverwal-uiterwaard-rivier. Verdroging leidt tot verdwijnen van (riet)moerassen. Een meer natuurlijke inrichting van het watersysteem, minder toepassing van techniek, ook in stedelijk gebied, benutten van kwel als kwaliteit voor vegetatie is een opgave voor het gebied. In het Bekken van Groesbeek vraagt de waterhuishouding om ruimte voor berging. Om voldoende regionale waterberging te creëren zullen watergangen aangepast worden, een goede koppeling met landschap is hierbij gewenst.

Kansen liggen er op het gebied van waterhuiskundige activiteiten die een bijdragen kunnen leveren aan landschapsvernieuwing en diversiteit in landschappen. Functiecombinaties met water bieden goede mogelijkheden om de identiteit van gebieden te versterken. Dit biedt een kans om uit landschappelijk oogpunt ontwerpen te maken. Het beleefbaar maken van de beken als drager van het landschap is daar een voorbeeld van voor het gebied rond de stuwwal.

- Rivierverruiming en landschap

In het kader van veiligheid is rivierverruiming noodzakelijk. Het Rijnstrangengebied staat zowel in de PKB Ruimte voor de Rivier als in de Regiovisie Ruimte voor de Rivier voor de lange termijn opgenomen als retentiegebied. In de Hondsbroekse Pleij vindt in dit kader een dijk verlegging plaats. Een eventuele inrichting als retentiegebied zou grote landschappelijke consequenties hebben. Ook ingrepen in de uiterwaarden veranderen het gebruik veelal van agrarische functie naar natuurfunctie. De inrichting en het beheer van rivierverruimende maatregelen zullen bij moeten dragen aan de versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten. Door dijkverleggingen of dijkverhogingen kunnen dijkwoningen verdwijnen, de karakteristiek van de dijken verandert hierdoor. Het terugplaatsen van

dijkwoningen via het beleid van beeldversterkende landschappelijke bebouwing biedt hiervoor mogelijkheden.

- **Recreatie en landschap**

De kernkwaliteiten van het nationaal landschap Gelderse Poort zijn een belangrijke basis voor de recreatiesector. Toename van de recreatieve druk kent ook een negatief aspect door meer gemotoriseerd verkeer op de dijken, ontsiering door overbebording van routes en intensief gebruik van specifieke gebieden (zoals rond de Duivelsberg). Opgave is gelegen in een geleiding van de recreatieve druk op de dijken en uit kwetsbare gebieden.

Voor het rivierengebied liggen er op het gebied van recreatie kansen in extensieve recreatie zoals wandelen, fietsen en riviergebonden recreatiemogelijkheden (watersport, rivierpleisterplaatsen). Er kan gedacht worden aan het ontwikkelen van routestructuren met een thema die de kernkwaliteiten van het gebied herkenbaar maken (bijv. het thema "de strijd tegen het water" of "steenfabricage"). Een recreatieve infrastructuur en openstellen van gebieden (uiterwaarden, steenfabrieksterreinen ed) is wenselijk. Een groter aanbod aan trekkershutten, kamperen bij de boer en andere overnachtingsvoorzieningen (bed en breakfast) bieden mogelijkheden voor de toeristische economie. Op de flanken van de stuwwal en in het bekken van Groesbeek is ontwikkeling gewenst van een routestructuur voor extensieve recreatie die kleine landschapselementen, aardkundige waarden (bijzondere bodem- en reliëfverschijnselen) en cultuurhistorische verschijnselen met elkaar verbindt (een thema voor dit gebied zou "Romeinen" kunnen zijn). Het creëren van netwerken en samenwerking tussen allerlei toeristische voorzieningen met een logo en een kwaliteitswaarborg scheidt herkenbaarheid en vertrouwen.

- **Cultuurhistorie en landschap**

Door onvoldoende beheer verdwijnen er cultuurhistorische objecten en elementen in het landschap. De koers voor de Ooijpolder en Rijnstrangen is het herkenbaar houden als gebied met een stapeling van historische lagen op de oeverwallen in contrast tot de leegheid van de kommen, en als gebied van vechten tegen en werken met het water (Belvoir2). De opgave is cultuurhistorische waarden te versterken, niet alleen door restauratie, maar ook door herbestemming en koppeling met andere functies zoals recreatie en toerisme. Bijvoorbeeld door het ontwikkelen van wandel- en fietsroutes gericht op cultuurhistorie van het gebied.

Voor cultuurhistorie is mn ontwikkeling van niet-grondgebonden glastuinbouw en verstedelijking bedreigend. Vormen van grondgebonden landbouw zijn juist mede de dragers van cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten. Kansen liggen er door cultuurhistorische kwaliteiten te verweven in het landschap.

Voor de Ooijpolder en Rijnstrangen worden de volgende thema's in Belvoir2 genoemd:

- instandhouden relicten IJssellinie
- behoud cultuurhistorische kwaliteiten bij functieverandering steenfabrieksterreinen
- beleefbaar maken van het Romeins en Bataafs erfgoed
- versterken van die elementen en structuren die samenhangen met de historische identiteit van de dijk.

Voor de stuwwal Nijmegen en bekken van Groesbeek is de koers om Nijmegen en het aangrenzende stuwwallenlandschap herkenbaar en beleefbaar te maken als park- en boslandschap met een rijke historie.

- Water op de wal: overblijfselen van het vermoedelijk Romeinse systeem van watervoorziening en overige oude watervoorzieningen op de stuwwal in kaart brengen en herkenbaar maken.
- Rijkswoud: relicten van eeuwen bos- en landgoedcultuur grensoverschrijdend in kaart brengen en beleefbaar maken.

- **Natuur en landschap**

Realisatie van nieuwe natuur vindt hoofdzakelijk plaats in de vorm van natuurontwikkeling in de uiterwaarden en in ecologische verbindingszones. De aandacht gaat uit naar het realiseren van ehs, grootschalige nieuwe natuur in de uiterwaarden en realisatie van geplande evz. Een deel van de robuuste verbinding Oostvaardersplassen-Veluwe-Liemers-Rijk van Nijmegen-Rijkswoud ligt in het gebied van de Gelderse Poort. In het Nationaal Landschap is het van belang dat natuurontwikkeling een bijdrage levert aan behoud en versterking van de kernkwaliteiten van het gebied. Daar waar natuurontwikkeling expliciet landschappelijke versterking oplevert kunnen er ook middelen vanuit het Nationaal Landschap voor worden ingezet.

6 Behoud door ontwikkeling! Het uitvoeringsprogramma 2007- 2013

De betekenis van het Nationale Landschap moet zich enerzijds vertalen in een ruimtelijke ordening met een sterk ontwikkeld "landschapsbewustzijn". Anderzijds moeten er ook activiteiten worden ontwikkeld die het Nationale Landschap beter herkenbaar maken en het in zijn kwaliteiten versterken.

In de afgelopen jaren 2005 en 2006 had het Ministerie van LNV geld beschikbaar voor projecten in de Nationale Landschappen. Ook in het Nationale landschap De Gelderse Poort is hier gebruik van gemaakt. Hierbij was geen sprake van een echt programma. Het waren individuele projecten. Voor het vervolg, vanaf 2007 tot 2014, stelt het Rijk als voorwaarde voor financiële ondersteuning dat er een uitvoeringsprogramma beschikbaar is. Ook voor overige co-financiers als Provincie en EG is een programmatische aanpak een belangrijke pré.

Er zijn reeds vele activiteiten die de huidige landschapskwaliteit instand houden en versterken. Het onderhoud van historische gebouwen en elementen, waterlopen, dijken en het agrarische cultuurlandschap zijn bepalend geweest voor de huidige kwaliteit. Ook de ontwikkeling van nieuwe natuur (uiterwaarden) en goed ontworpen dorpsuitbreidingen kunnen een belangrijk positief effect op het landschap hebben.

Het is niet de bedoeling om al deze activiteiten in dit programma op te nemen. Veel van dit soort activiteiten hebben een eigen programmering en een eigen geldstroom zoals bijvoorbeeld het Programma Beheer voor natuurontwikkeling. Wel is het belangrijk om bij de uitvoering ervan oog te hebben voor landschapsbehoud en –ontwikkeling.

Gemeenten, waterschap en particulieren zullen de daadwerkelijke trekkers zijn in het Nationale landschap. De bestaande programma's van deze partijen zijn dan ook uitgangspunt voor het navolgende uitvoeringsprogramma.

Het uitvoeringsprogramma richt zich op een periode van 7 jaar en bevat projecten die bijdragen aan behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het landschap. Het Rijk noemt toerisme en cultuurhistorie belangrijke thema's waarop het uitvoeringsprogramma zich moet richten. Voor het Nationaal Landschap De Gelderse Poort hebben we gekozen om een drietal speerpunten te benoemen waarop we ons de komende 7 jaar willen richten. Binnen deze 3 grotere thema's zijn allerlei grote dan wel kleine projecten mogelijk die hierin passen. Hiermee ontstaat herkenbaarheid waarin het gebied zich wil ontwikkelen en wordt voorkomen dat er verdrongen wordt in een brij van uiteenlopende losse projecten. Bij uitvoering van het Nationale landschap is gekozen voor investeringen die zijn gericht op:

- Behoud en beleefbaar maken van de cultuurhistorie
- Verbetering van de belevingsmogelijkheden in het Nationale Landschap
- Behoud en versterking van de landschappelijke (kern)kwaliteiten

De keuze voor deze speerpunten: Cultuurhistorie, beleving en landschap is terug te voeren naar de kernkwaliteiten en de gestelde eisen van het Rijk waaraan het uitvoeringsprogramma aan moet voldoen. Bij dit alles is promotie en communicatie een belangrijke voorwaarde om het Nationale Landschap werkelijk aan de basis tot leven te wekken.

Een ander aandachtspunt hierbij is grensoverschrijdende samenwerking. Het Nationaal Landschap zet zich namelijk qua landschap en functioneren nagenoeg naadloos voort over de rijksgrens in Duitsland. Een intensivering van de samenwerking met Duitsland op de speerpunten landschap en recreatie zullen een meerwaarde opleveren voor het Nationaal Landschap.

Binnen de genoemde speerpunten zullen de meeste projecten worden weggezet. Een klein aantal projecten kan binnen het thema 'overige projecten' worden ingediend. Voor alle projecten geldt dat ze direct gerelateerd moeten worden aan het landschap om voor middelen in het kader van Nationaal Landschap in aanmerking te kunnen komen.

De Speerpunten

Poorten naar het verleden **Cultuurhistorie**

Het landschap in het rivierengebied is in feite één brok cultuurhistorie. Het is niet van elkaar te onderscheiden. Voor behoud en ontwikkeling van cultuurhistorie in het Nationaal Landschap Gelderse Poort sluiten we aan bij de Nota Belvoir 2, hierin zijn per gebied de ambities benoemd. Door hierbij aan te sluiten kunnen we provinciaal beleid gericht inzetten. De koers van Belvoir2 voor Ooijpolder/Rijnstrangen is gericht op het herkenbaar houden als gebied met een stapeling van historische lagen op de oeverwallen in contrast tot de leegheid van de kommen, en als gebied van vechten tegen en werken met het water.

De koers voor Groesbeek is om het aangrenzende stuwwallenlandschap herkenbaar en beleefbaar te maken als park- en boslandschap met een rijke historie.

Op de volgende cultuurhistorische elementen willen we ons de komende periode in het kader van het Nationaal Landschap Gelderse Poort richten:

Steenfabrieksterreinen

Bij functieverandering op steenfabrieksterreinen bijgedragen aan behoud van de cultuurhistorische kwaliteiten

Romeinse Limes

Het beleefbaar maken van het Romeins en Bataafs erfgoed in Gelderland IJssellinie

Water op de Wal

Overblijfselen van het vermoedelijk Romeinse systeem van watervoorziening en overige oude watervoorzieningen op de stuwwal in kaart brengen en herkenbaar maken.

Rijkswoud

Relicten van eeuwen bos- en landgoedcultuur grensoverschrijdend in kaart brengen en beleefbaar maken.

Open de poort en treedt binnen!

Beleving

Een belangrijk speerpunt is toegankelijkheid, dit houdt een toeristische beleving en ontsluiting brede zin van het Nationaal Landschap in. Aan de ene kant gaat het om fysiek bereikbaarheid voor recreanten door het ontwikkelen van routenetwerken met bijbehorende recreatieve voorzieningen w.o horeca en verblijf en het opheffen van infrastructurele barrières. Daarnaast kan de beleving (mentale toegankelijkheid) en bekendheid van het gebied verbeterd worden door promotie, communicatie en educatie.

Belangrijk hierbij dat het toegankelijk maken op een verantwoorde manier gebeurt. Nagedacht moet worden welke gebieden voor ontsluiting in aanmerking komen en welke gebieden juist niet omdat ze daarvoor te kwetsbaar zijn. Geleiding van recreanten naar 'nog onbekende' gebieden waardoor voorkomen kan worden dat 'bekende' plekken zoals bijv. de dijken, de Duivelsberg, overlopen worden speelt hierbij ook een rol.

Verblijf en horeca

Er is behoefte aan uitbreiding, verbreding en professionalisering en er is behoefte aan meer samenwerking in de vorm van bijvoorbeeld arrangementen. Samenwerking met de lokale producenten door inzet van meer kwaliteits- streekproducten bijvoorbeeld onder bijvoorbeeld het logo van de Gelderse Poort, biedt mogelijkheden voor imagoverbetering en daarmee omzetvergroting.

Voor agrarische bedrijven die zoeken naar verbreding van hun economische basis liggen er goede mogelijkheden in de sfeer van bed&breakfast, theetuinen, kleinschalig kamperen etc.

Ook riviergebonden recreatiemogelijkheden (watersport, rivierpleisterplaatsen) zijn in de Gelderse Poort enigszins onderbelicht en moeten uitgebreid en verbeterd worden.

Promotie, communicatie en educatie

Het Nationale Landschap dient als herkenbare eenheid naar buiten te worden gebracht. Hierbij moet worden gedacht aan een aansprekend logo, een actief onderhouden website een nieuwsbrief etc.

Voor communicatie en promotie, is ook één gezicht nodig, een soort gebiedsmakelaar. Deze gebiedsmakelaar zorgt er ook voor dat de projecten uit het uitvoeringsprogramma van de grond komen, afstemming wordt gecreëerd, de relatie met Duitsland wordt gelegd.

Er zijn ook plekken nodig waar informatie is te halen en waar het een en ander fysiek kan worden gepresenteerd. Hierbij wordt gedacht aan bestaande informatiepunten, maar ook het ontwikkelen van een aantal nieuwe bezoekerscentra zal in een behoefte voorzien.

De relatie tussen stad en land verdient ook aandacht. Het is belangrijk dat ook de stedeling wordt uitgenodigd de bijzondere kwaliteiten van het Nationale Landschap te komen ervaren en leert waarderen. Actieve participatie aan festiviteiten als de dag van het platteland en de week van het landschap kunnen hier aan bijdragen.

Bij educatie wordt gedacht aan themaroutes om te fietsen en te wandelen die de bezoeker informatie geeft over de cultuurhistorie (steenfabricage, Romeinen, Ijssellinie) en ontstaansgeschiedenis van het gebied. Doel is om mens het landschap te leren 'lezen' en ze bewust te maken van de verscheidenheid in dit Nationaal Landschap. Het is belangrijk om de jeugd hierin ook een plaats te geven.

Verbetering belevingsmogelijkheden

De verbetering van de belevingsmogelijkheden van het landschap vormt één van de hoofddoelen van het Nationale Landschap. Dit doel heeft diverse facetten:

Recreatieve ontsluiting

De recreatieve ontsluiting verloopt in het rivierengebied hoofdzakelijk over de dijken. De combinatie van langzaam verkeer en gemotoriseerd recreatieverkeer én de combinatie van recreatief verkeer en woon-werkverkeer levert hier echter vaak problemen op. Ook kan het recreatieverkeer plaatselijk overlast veroorzaken (motoren). Geleiding van toeristisch verkeer van de dijken naar het 'achterland' door bewegwijzering en ontwikkelen van routestructuren is één van de oplossingen hiervoor.

Voor het rivierengebied liggen er op het gebied van recreatie kansen in extensieve recreatie zoals wandelen, fietsen en riviergebonden recreatiemogelijkheden (watersport, rivierpleisterplaatsen). Nieuwe mogelijkheden voor kleine watersport (surfen, roeien en kanovaren) en bevorderen van ligplaatsen en routes voor recreatie(toer)vaart is van belang.

Voor wandelen en fietsen moet er gedacht worden aan het ontwikkelen van routestructuren met een thema die de kernkwaliteiten van het gebied herkenbaar maken (bijv. het thema "de strijd tegen het water" of "steenfabricage"). Een recreatieve infrastructuur en openstellen van gebieden (uiterwaarden, steenfabrieksterreinen ed) is wenselijk. In het gebied zijn er al diverse routes ontwikkeld, verbinden van bestaande routes (zoals van Groesbeek naar de Ooijpolder) en toevoegen van ontbrekende schakels is belangrijk daarbij moet gewaakt worden voor 'overbebording'.

De uiterwaarden buitendijks veranderen. Boeren schakelen over op beheersovereenkomsten of maken plaats voor nieuwe natuur. Daarnaast is grote vraag naar wat avontuurlijkere wandelroutes om de riviernatuur te kunnen beleven. Eén en ander is goed te combineren en vergt een beperkte investering. Het biedt gelegenheid om de meest essentiële onderdeel van het rivierengebied van dichtbij te beleven.

De rivieren hebben recreatief een enorme aantrekkingskracht. Anderzijds vormen zij ook een belangrijke barrière. Door een pont, en zeker een voet/fietsveer, wordt de barrière onderdeel van de beleving. Zeker omdat we hier te maken hebben met een rivieroverschrijdend Nationaal Landschap zijn pontveren in het recreatieve netwerk bijzonder belangrijk.

Informatievoorziening

Door kennis krijgt de beleving meer diepgang. Om dit te bereiken moet de wordingsgeschiedenis van het landschap en cultuurhistorie in het veld zichtbaar worden gemaakt. Dit kan op vele manieren. Soms kan het toevoegen of weghalen van beplanting al heel veel doen. Soms is een toelichting op een bord noodzakelijk of kan worden volstaan met een uitnodigend bankje om ergens de aandacht op te vestigen. Maar ook kan worden gedacht aan te downloaden excursiegidsen voor de MP3-speler.

Relatie met het park Lingezege

In één gebiedje is er een directe relatie tussen het Nationaal Landschap en het park Lingezege omdat dit gedeelte van het Nationaal Landschap samenvalt met het park Lingezege. Het gaat om het gebied tussen de Zandsestraat en de Waaldijk in de gemeente Lingewaard.

Toeristische relaties kunnen ook worden gelegd door de routes in het park en het Nationaal Landschap aan elkaar te knopen. En door gebruik te maken van elkaars informatiepunten kan de bezoeker gewezen worden op de recreatieve activiteiten in beide gebieden.

Relatie met Duitsland

Specifiek voor het Nationaal Landschap De Gelderse Poort is de samenhang met het Landschafts- und Naturschutzgebiet aan Duitse kant, met vergelijkbare kernkwaliteiten en waar dezelfde doelen worden nagestreefd. Er zijn grensoverschrijdende contacten en het is belangrijk om deze samenwerkingen te versterken en gezamenlijk projecten te ontwikkelen en uit te voeren. Onder het thema 'beleving' is mogelijk om hier verder vorm aan te geven. Naast subsidiering vanuit Nationaal Landschap zijn er ook andere subsidiemogelijkheden zoals Interegg.

Poort tot verscheidenheid

Landschap

Het landschap van de Gelderse Poort karakteriseert zich door een aantal elementen die tevens de kernkwaliteiten van het landschap vormen: kom – oeverwal – uiterwaard – rivier – dijken – stuwwal – bekken van Groesbeek – Rijnstrangen en de polder.

Behoud en ontwikkeling van deze kernkwaliteiten vormen een speerpunt in het uitvoeringsprogramma.

Behoud door ontwikkeling

Het Nationaal Landschap moet een levend landschap blijven. Om het idee "behoud door ontwikkeling" werkelijk inhoud te geven is kennis nodig en de bereidheid om er werkelijk wat van te maken. Dit speelt op bestuurlijk, ambtelijk en particulier niveau. Met de kennis komt het inzicht dat veel projecten aanzienlijk mooier en beter passend kunnen worden uitgevoerd zonder dat het direct tot hogere kosten hoeft te leiden. Het is meestal een kwestie van de juiste opdracht en de juiste ontwerper. Om dit inzicht breed gedeeld te krijgen zijn goede voorbeelden nodig. Dit kunnen nieuwe bouwprojecten zijn maar ook moet worden gedacht aan bijv. beplantingsplannen om oude projecten beter in te passen.

Grondgebonden landbouw

De grondgebonden landbouw en met name de melkveehouderij (kommen) zijn zeer bepalend voor het landschap. Voor het open houden van de kommen is het bijvoorbeeld van groot belang dat er een vitale, economisch sterke melkveehouderij aanwezig blijft. Op diverse plaatsen is de verkavelingssituatie ongunstig voor melkveebedrijven. Verbetering hiervan komt uiteindelijk ten goede aan het landschap.

In de Ooijpolder wordt geëxperimenteerd met Groene Diensten. De provincie onderzoekt de mogelijkheden om de ontwikkeling van Groene Diensten te faciliteren in Nationale Landschappen.

Landschapsversterking

Veel landschapselementen zoals wielen of een oud dijkje, kunnen met beplanting eenvoudig heel effectief worden geaccentueerd. Een met de groene omgeving contrasterende bloemrijke dijk spreekt aanzienlijk meer dan een grasdijk.

In het geval van waterlopen in open gebied kan ook met een rietkraag of een bloemrijke oever het gewenste effect worden bereikt. Soms kan met het verwijderen van beplanting een mooi uitzicht worden hersteld. Op deze manier kan het landschap en de geschiedenis hiervan veel meer uit zich zelf gaan spreken. In grote delen van het rivierengebied is hier nog veel winst mee te boeken.

Voor de stuwwal en het bekken van Groesbeek zijn juist de zichtlijnen en de beken de identiteitsdragers van het landschap. Het behouden van uitzichten door beplantingen goed te beheren is belangrijk. Bekken zijn de dragers van de beleefbaarheid van het landschap en ecologisch van belang deze moeten als zodanig onderhouden en versterkt worden. Er is behoefte aan het opstellen en uitvoeren van beplantings- en landschapsversterkingsplannen op landschapsschaal.

Bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen biedt met name de ontwerpende benadering, waarbij in het maken van een ontwerp de ruimtelijke ingrepen worden afgestemd op de kenmerken van de omgeving, kansen om de kwaliteit van het landschap te behouden danwel te versterken.

Kleine elementen

De Gelderse Poort kent relatief veel kleine landschapsbepalende elementen. Hierbij valt te denken aan kades, heggen, erfbeplantingen, etc.

Het beheer van dergelijke elementen is in veel gevallen reeds ondergebracht bij andere programma's (bijv. Programma Beheer). In het kader van het Nationale landschap moet worden gedacht aan versterking van onderlinge samenhang, herstel, achterstallig onderhoud etc.

Deze onderwerpen zijn vertaald naar een uitvoeringsprogramma (zie bijlage).

7. **Uitvoering**

De uitvoering van projecten in Nationale Landschappen in Gelderland gebeurt via het Provinciaal MeerJaren Programma 2007-2013 (PMJP). Daarvoor is in het PMJP een hoofdstuk Nationale Landschappen opgenomen.

Bij de vaststelling van de programma's voor de Nationale Landschappen in Gelderland bepaalt GS dat voor de meeste Nationale Landschappen zoals de Gelderse Poort ca 4 miljoen euro beschikbaar is voor de PMJP-periode. Dit geld bestaat uit 2 miljoen van het Rijk, 1 miljoen van de provincie en 1 miljoen uit de regio (van gemeenten, waterschap, particuliere organisaties). GS tekent hierbij overigens aan dat de rijksbijdrage veel te gering is. De hoop en verwachting is dat de middelenstroom van rijk en anderen groter zal worden, waardoor in de PMJP-periode, na aanvullende GS-besluiten, meer besteed zal kunnen worden. Om te voorkomen dat alle geld naar één of enkele projecten gaat is er een maximum per thema genomen. De verdeling van de beschikbare middelen over de thema's wordt, gezien het bovenstaande, als volgt:

thema's	betreft	totale investering voor dit thema
Open de poort en treedt binnen	toegankelijkheid en beleving	2 miljoen euro
Poorten naar het verleden	cultuurhistorie en landschap	1,3 miljoen euro
Poort tot verscheidenheid	landschap	700.000 euro
		- totaal 4 miljoen euro-

Het gat tussen wens en beschikbaarheid is groot. Dat noopt tot strenge keuzen en prioriteiten. Om zeker te kunnen stellen dat de inzet van het beperkte budget ook daadwerkelijk deze keuzen en prioriteiten volgt is gekozen voor een systematiek van jaarprogramma's.

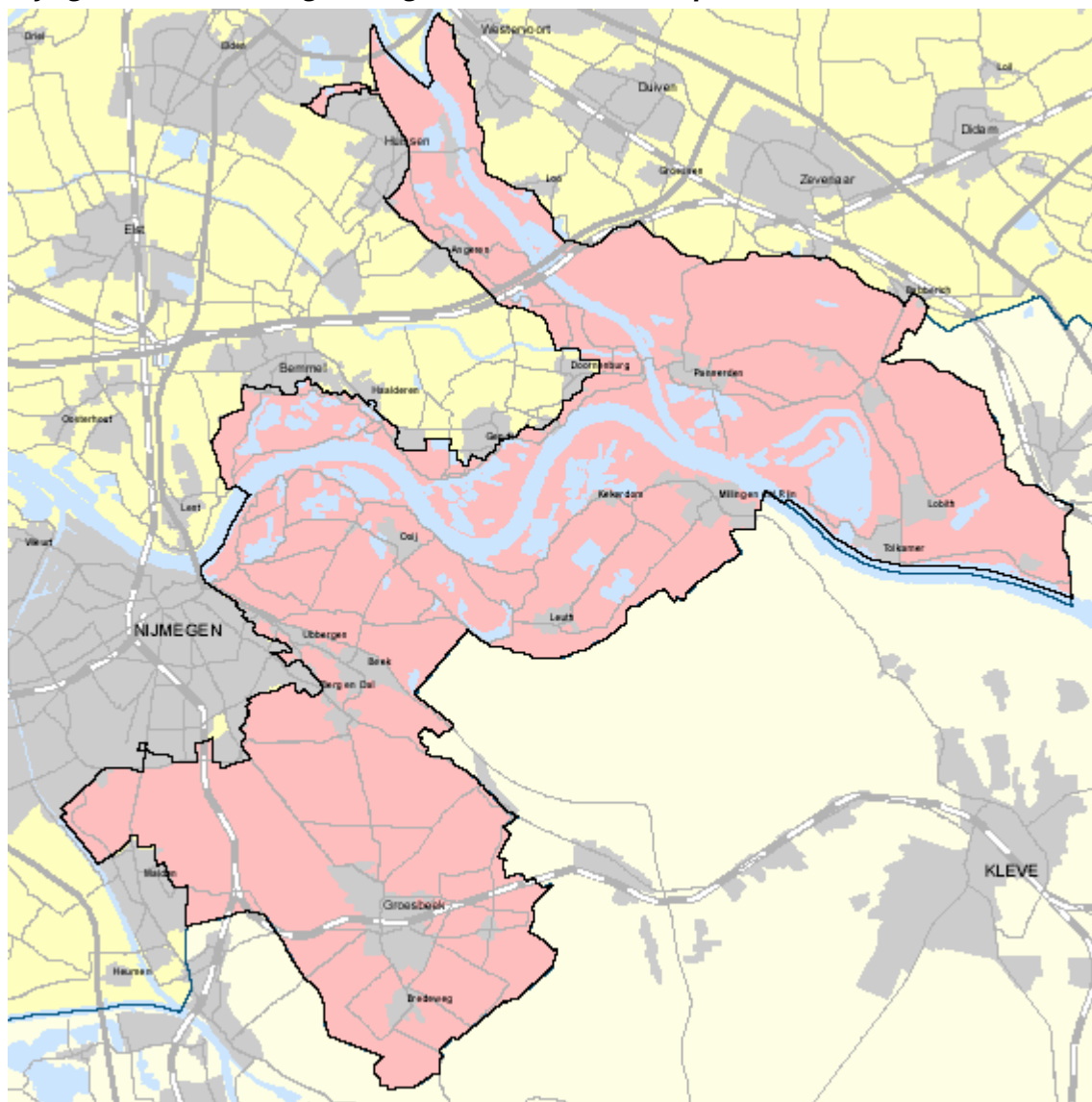
De betrokken partijen binnen het nationale landschap wordt gevraagd om jaarlijks, gezamenlijk een evenwichtig programma van projecten op te stellen. Plaatsing op dit programma is een eerste subsidievoorwaarde. Het jaarprogramma wordt vervolgens als geheel ingediend bij GS. Hiernaast zullen door de provincie jaarlijks subsidieplafonds worden ingesteld.

Mocht het zo zijn dat voor een van de thema's het geld niet op komt, terwijl (een van de) andere thema's geld te kort komt, dan kan bij GS-besluit het geld overgeheveld worden. Wanneer er tussentijds meer (rijks)geld te besteden blijkt, dat is wel de verwachting van de provincie, dan kunnen bij GS-besluit ook projecten die niet onder deze thema's vallen worden opgevoerd.

Financiering van projecten

Aanvragen voor subsidiëring van projecten onder de prioritaire thema's kunnen bij het programmabureau Rivierenland worden ingediend. Op het programmabureau zal een persoon gestationeerd worden die voor potentiële aanvragers beschikbaar is voor informatie en overleg. Deze persoon zal ook zelf bevorderen dat er bij het uitvoeringsperspectief en het programma passende projectvoorstellen op tafel komen. Hiertoe onderhoudt hij of zij een netwerk van contacten met organisaties die projecten zouden kunnen indienen (gemeenten, waterschappen, particuliere natuur- en landschapsorganisaties, verenigingen en stichtingen die zich bezig houden met recreatie, cultuurhistorie of natuurbeleving, samenwerkingsverbanden van agrariërs of grondeigenaren en landgoedeigenaren). Bij het onderhouden van het netwerk wordt aangesloten bij bestaande structuren zoals streek- en gebiedscommissies.

Bijlage1 **Kaart begrenzing Nationaal Landschap De Gelderse Poort**

Begrenzing Nationaal Landschap De Gelderse Poort

Bijlage2 **Rijksreactie**

- Het rijk verzoekt om in de streekplanuitwerking een kernkwaliteit voor de Groesbeekse stuwwal op te nemen die sturend is voor de ruimtelijke ontwikkelingen in dat deel van de Gelderse Poort.

Prov. Reactie: De kernkwaliteiten van de stuwwal zijn uitgewerkt in de Streekplanuitwerking Kernkwaliteiten waardevolle landschappen. De Streekplanuitwerking Nationale Landschappen verwijst voor de uitwerking van de kernkwaliteiten naar de SPU Kernkwaliteiten waardevolle landschappen. De uitgewerkte kernkwaliteiten zijn tevens volledig opgenomen in dit uitvoeringsprogramma.

- Het rijk is van mening dat de archeologische component wat eenzijdig op de Romeinse 'Limes' gericht is gericht. Er zijn ook andere interessante (pre) historische periodes in het gebied.

Prov. Reactie: u heeft gelijk wanneer u zegt dat er in De Gelderse Poort ook andere interessante (pre) historische periodes voorkomen. De Limes is echter als prioritaire identiteit in ons provinciaal beleid Belvoir2 opgenomen, en daarom als cultuurhistorische projecten in het uitvoeringsprogramma opgenomen. Het stellen van prioriteiten binnen de thema's is, gezien de beperkte middelen die beschikbaar zijn gesteld, noodzakelijk.

Bijlage3 Indicatoren

In deze bijlage zijn de indicatoren beschreven waarmee wij over de prestaties in het Nationaal Landschap rapporteren.

Indicatoren

Thema Toegankelijkheid en communicatie

Aanleg of verbetering wandel/fiets/ruiter-paden	..km
Uitzetten beschrijven van routes (over bestaande paden)	aantal
Verbeterde bereikbaarheid van het Nationaal Landschap	aantal verbeteringen
Aantal bezoekersinformatiepunten en transferia	aantal
Aantal promotieactiviteiten voor nationale landschappen	aantal
Aantal activiteiten om burgers bij landschap te betrekken	aantal

Landschap

Aanleg/Inrichting landschapselementen (incl. water) via LOP	aantal
Aantal projecten donker en stil	aantal
Opgerichte initiatieven voor landschapsbeheer	aantal
Opgezette samenwerkingsactiviteiten van terreinbeheerders	aantal
Aantal inpassingsplannen voor rood (dorpen, gebouwen, wegen)	aantal

Landbouw

aantal kavelruilen met landschaps-component (via regeling Landbouw)	aantal
aantal nieuwe initiatieven voor verbreding landbouw (incl landgoederen)	aantal
aantal bedrijfsverplaatsingen om landschapsredenen (via regeling Landbouw)	aantal

Cultuurhistorie

Aantal herstelde cultuurhistorische, archeologische, aardkundige objecten (incl routes, landschapstypen)	aantal
---	--------

Bijlage4 Voorbeeld uitvoeringsprogramma 2007 – 2013